

TÁBOR BÉLA

A zsidóság két útja

*Ne hazudjak, s az igazról is,
Óh, kevés szót az igazról is.*

Ady Endre

BEVEZETŐ

1.

E sorokat magyar zsidó írja a magyar zsidósághoz a magyar zsidóságról. Az írás szempontjából mindez nem külső körülmény, hanem alapvető tény, a belső magatartás, amely minden mondanivalóját megszabja. Azt, hogy magyar zsidó írja, így kell érteni: valaki, aki hisz abban, hogy mindaz, ami érték benne, elválaszthatatlan attól a kettős tényről, hogy ő magyar és zsidó.

A zsidókérdés megoldásának kulcsa a zsidóság és csakis a zsidóság kezében van. Lehet, hogy a magyar zsidóság most éli történelmének legszerencsésebb pillanatait – éppen, mert a legnagyobb katasztrófa fenyegeti. Eddig lét és nemlét között lebegett: felfüggesztette saját létét. Ez az állapot nagyon jól megfelelhetett annak a kornak, amelynek minden téren a középszerűség glorifikálása adta meg a jellemző veretet, amely tehát a nagy értékek élő forrásai: a vallás, faj és személy valóságai iránt közömbös volt. De lehetetlenné vált abban a pillanatban, amint ezek a valóságok utat törtek maguknak a föld alól, ahova a középszerűség orgiái elől menekültek. A magyar zsidóságnak végre színt kell vallania: akar-e lenni, vagy nem?

Akar-e lenni a magyar zsidóság *mint magyar zsidóság*, vagy nem akar? Azt állítjuk, hogy ezen a kérdésen fordul meg sorsa. Ha igennel válaszol a kérdésre – valóságos igennel, amelynek tartalma csupa cselekedet –, úgy nemcsak hogy nem vesztette el, hanem visszanyerte önmagát, mint pótolhatatlan értéket önmaga és az egész világ számára, sőt példájával megválthatja a világ többi országának zsidóságát is. Ha nem tud ilyen valóságos igennel felelni, semmi sem mentheti meg a pusztulástól. Az itt következő sorok csak azokhoz szólnak, akik igennel akarnak felelni és nem is fognak egyebet tartalmazni, mint ennek az egyetlen igennek a kibontását.

2.

A zsidókérdést a zsidók kérdésévé kell tenni. Eddig nem az volt. A nemzsidók kérdése volt és a zsidóság csak a kérdés tárgya. Az utolsó száz év élére állítva mutatta ezt a tényállást. A zsidóság elutasította a lehetőségét is annak, hogy zsidókérdés egyáltalán van. A nemzsidók részére viszont a súlypont az előfeltétel bizonyítására terelődött át: az antiszemitizmus fő feladata annak a bizonyítása volt, hogy zsidókérdés igenis van. Ha ilyenformán a zsidókérdés tartalmi része lényegileg lecsúszott a tudat síkjáról, ennek csak egyetlen következménye lehetett: a tartalom, ami valóságosan létezett, az irracionalitás sötétjében tört utat magának. Mivel az zsidókérdés döntő történelmi valóságát a céltudatos gondolkodás megtagadta, a zsidókérdés megoldását a zsidógyűlölet pótolta. Ha a felelősség szóának egyáltalában van értelme, úgy ezért a gyűlöletért súlyos felelősség terheli azt a zsidóságot is, amely a zsidókérdés létezése előtt behunyta a szemét.

Zsidókérdés nincs – mondta ez a zsidóság és közben Párizstól Kisinevig dúltak a vértelen és véres pogromok. A pogromokban tehát ne keressünk zsidókérést – hangzott a válasz. Keressünk mögöttük elbutított tömegeket, egyéni érdekeket, lelkiismeretlen izgatást. Bizonyos, hogy ilyeneket is lehetett találni. De az elv az volt, hogy az antiszemitizmus indítékai között mindennek meg lehetett a létjogosultsága, csak annak nem, ami a zsidóságnak mint zsidóságnak a léteére utalt. A valóságot a

„hamis látszat” mögött keresni, nem volt új módszer. De új volt az a radikalizmus, amellyel ez a zsidóság ezt az absztrakt elvet alkalmazta: mindennek teljes elvetése, ami valamilyen módon egyáltalán látszik. Hogy az antiszemita magukat zsidóellenesnek mondják, hogy a zsidógyűlölet csakis zsidók ellen irányul, és kifejezetten azért, mert ezek a zsidók: zsidók – még az egyszerű tapasztalati tény jelentőségére sem tudott emelkedni a zsidóság szemében.

3.

A magyar zsidóság széles körei még a mostani válságos pillanatokban is azzal vélik megoldhatni a nehézségeket, hogy kijelentik: zsidókérdés nincs. Ahol tagadásból indulunk ki, ott természetesen további kérdéseknek nincs helyük: az első tagadás eltorlaszolja az utat. Mi, akik a magyar zsidóság létét akarjuk, ilyen zsákutcába nem mehetünk be. A cselekvés előfeltétele, hogy ismerjük a helyzetet, amelyben cselekedni akarunk. Ezért nem létezhetik olyan kérdések számunkra, amelyek eleve „nincs”. A mi számunkra van zsidókérdés és ez nálunk olyan kérdés, amelyet magunk teszünk fel önmagunknak önmagunkról.

Ha így tesszük fel a kérdést, mindenekelőtt legyünk tisztában azzal, hogy a legnagyobb nehézséget mindjárt a kérdésfeltevés pillanatában kell legyőznünk. A zsidókérdés ugyanis egyszersmind az antiszemita kérdés is. Kettős értelemben: egyrészt ugyanazt a kérdést, amit mi felteszünk, az antiszemita is felteszi: másrészt, ha azt kérdezzük, mi a zsidókérdés, azt is kérdezzük: mi az antiszemita? Magunkkal akarunk beszélni magunkról, de nem vagyunk egyedül. Nem fizikailag – ennek nem szabad, hogy jelentősége legyen, mert azért, amit mondunk, vállalunk kell a felelősséget mindenki előtt –, de lelkiileg nem vagyunk egyedül. Az antiszemita zsidóellenesség: nekünk tehát egyrészt olyan kérdésre kell válaszolni, amely eddig ellenségünk bennünket érintő kérdése volt, másrészt saját ellenségünkről kell beszélni. Ilyen esetben mindig az a pszichológiai veszély fenyeget, hogy önérzetünk irracionális elemei befolyásolják válaszunkat. Ellenséges élű személyes támadás vagy az önérzetet veszélyezteteti, vagy az önkritikát teszi nehezzé. De nekünk le *kell* győznünk ezt a nehézséget, és ha ez pszichológiai lehetetlenség, akkor a pszichológiainál magasabb síkból, a szellemből kell erőt merítenünk hozzá. A zsidóság vagy a szellem népe vagy egyáltalában nem nép többé – és akkor sem mint fajnak, sem mint vallásnak nincs többé létjogosultsága. Nekünk nem szabad az önkritikában se pszichológiai, se taktikai szempontokra tekintettel lennünk – és ha az önkritikába önérzetünk belepusztul, nem érdemeltünk más sorsot. A próféták korának lezárulása óta a zsidóság önkritikája béna volt – vagy üres gög, vagy a következmények levonása alól automatikusan felmentő önmarcangolás lépett a helyére – és vannak, akik ennek magyarázatát épp az antiszemita kívülről jövő támadásaiban keresik. De ez a mentség nagyon lesújtó volna: valóban olyan mértékben megszűnt volna a zsidóság belső egyénisége, hogy magatartását kívülről kényszeríthetik rá? Mindettől azonban eltekintve, van egy döntő, magas értelemben vett gyakorlati szempont, ami a fenntartás és tekintet nélküli önkritikát létkérdéssé teszi a zsidóság számára. Lehet (és Isten adja, hogy úgy legyen), hogy hamis hipotézis, amely szerint az antiszemita az oka a zsidó önkritika hiányának. Talán éppen ellenkezőleg: a zsidó önkritika elsorvadása göggé és tehetetlen önmarcangolássá volt az egyik fő ok, amely az antiszemitizmust kiváltotta? Hipotéziseknek az a rendeltetésük, hogy aszerint tartsuk fenn vagy vessük el őket, amint elegendő kísérleti bizonyíték szól mellettük vagy ellenük. Azoknak az évszázadoknak története, amelyeknek az első hipotézis adta meg a veret, elegendő okot szolgáltatott e hipotézis elvetésére. Itt az idő, hogy a zsidóság kipróbálja a másodikat.

Kísérletről beszéltünk az előbb, de bevalljuk, hogy ezt a szót csak pedagógiai rávezetésnek, lépcsőfoknak szántuk. Nem egyszerű kísérletről van itt szó, hanem az *egyetlen lehetőségről*, ami a zsidóságot egyáltalán érdekelheti. Minden nép sorsa Isten kezében van; de egyet minden nép tehet magáért: azt, hogy teljesíti saját kötelességét. A profán történelem síkján ez azt jelenti: vannak kedvező és kedvezőtlen körülmények egy nép számára, olyan körülmények, amelyek saját belátható akaratától függetlenek. De az erőfeszítéseket, amelyeket saját léte fenntartása és fejlesztése érdekében tesz, ezek a körülmények egészséges népnél nem befolyásolhatják. Egészséges népet nem ezek a körülmények érdeklí, hanem kizárólag az, hogy ő maga az adott körülmények között mit tehet. Lehet, hogy a körülmények alakulása nemcsak saját akaratától függ; *de a körülmények csak annyiban érdeklí, amennyiben saját akaratától függnék*. A többi nem az ő dolga. Ezért egészséges nép *mindent* saját akarata függvényének tekint, amíg csak él; ha vereséget szenved és életben marad, a vereség nem jelenthet többet számára, mint azt, hogy akaratát *még* nem tudta keresztülvinni. Talán változott körülmények között, de változatlanul akar és változatlanul nem tesz mást, mint akar. Csakhogy itt céltudatos akaratról van szó, nem pedig önkényről vagy szeszélyről; az akarat előfeltétele pedig az *egész* szellemiség igénybevétele. A zsidóságnak félelem és fenntartás nélkül meg kell magát ismernie, hogy akarhasson fennmaradni; és hinnie kell, hogy ha akarja, fenn is marad. A hit, önmegismerés és akarat hármassága a zsidóság megváltásának útja.